

УДК 639.3.6:338.24:338.439.5:502.131.1

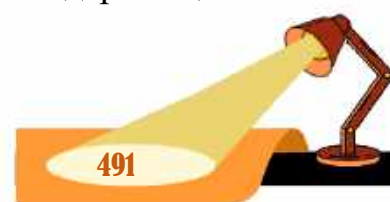
[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-6\(28\)-491-503](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-6(28)-491-503)

Орел Володимир Миколайович доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій в тваринництві, Інститут тваринництва НААН України, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-1609-1731>

Орел Анна Миколаївна доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, <https://orcid.org/0000-0003-0823-3346>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТОВАРНОЇ АКВАКУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті досліджено особливості трансформації інституційного середовища товарної аквакультури як важливої передумови забезпечення продовольчої безпеки та досягнення цілей сталого розвитку. Актуальність теми зумовлена необхідністю формування ефективної системи управління галуззю в умовах глобальних соціально-економічних і екологічних викликів, пов'язаних зі зростанням чисельності населення світу, збільшенням попиту на продовольчі ресурси, змінами клімату, виснаженням природних запасів водних біоресурсів та посиленням вимог до екологічної безпеки виробництва. Визначено, що товарна аквакультура є одним із найбільш перспективних секторів агропродовольчої системи, здатним забезпечити стабільне виробництво високоякісної білкової продукції, сприяти диверсифікації джерел продовольства та підвищенню рівня продовольчої незалежності держави. У результаті дослідження встановлено, що ефективність функціонування товарної аквакультури значною мірою залежить від якості інституційного середовища, яке охоплює систему нормативно-правового регулювання, організаційно-економічні механізми державної підтримки, інструменти інвестиційного стимулювання, механізми контролю та моніторингу використання водних ресурсів, а також форми взаємодії між державними органами, бізнесом, науковими установами та громадськістю. Обґрунтовано, що трансформація інституційного середовища повинна бути спрямована на підвищення прозорості регуляторних процедур, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, розвиток цифрових інструментів управління та створення сприятливих умов для впровадження інноваційних технологій виробництва. Важливим напрямом інституційної модернізації є

стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів товарної аквакультури. Впровадження сучасних систем моніторингу якості води, автоматизованих технологій управління виробничими процесами, ресурсоефективного обладнання та цифрових платформ управління сприяє підвищенню продуктивності господарств, зниженню виробничих витрат і забезпеченню екологічної безпеки. Встановлено, що розвиток інноваційної інфраструктури, підтримка наукових досліджень та формування ефективних механізмів трансферу знань створюють передумови для прискорення технологічного оновлення галузі та зміцнення її конкурентних переваг. Збільшення обсягів виробництва продукції аквакультури сприяє розширенню доступу населення до якісних джерел тваринного білка, зменшенню залежності внутрішнього ринку від імпорту продовольства та підвищенню стійкості продовольчої системи до зовнішніх викликів. Крім того, розвиток галузі позитивно впливає на соціально-економічний стан регіонів, забезпечує створення нових робочих місць, стимулює розвиток суміжних видів економічної діяльності та сприяє зростанню рівня добробуту населення. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів органами державної влади, галузевими регуляторами, науковими установами та суб'єктами господарювання для вдосконалення інституційного середовища товарної аквакультури, розроблення стратегій розвитку галузі, підвищення ефективності управління водними ресурсами, стимулювання інноваційної діяльності та зміцнення продовольчої безпеки держави.

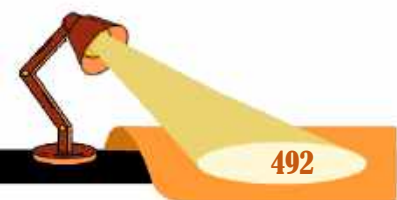
Ключові слова: товарна аквакультура, інституційне середовище, продовольча безпека, сталий розвиток, державне регулювання, інновації, водні біоресурси, цифровізація, управління.

Orel Volodymyr Doctor of Economic Sciences, Professor, Leading Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Animal Husbandry, Livestock farming institute of NAAS of Ukraine, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-1609-1731>

Orel Anna Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of marketing, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-0823-3346>

TRANSFORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF COMMODITY AQUACULTURE AS A BASIS FOR FOOD SECURITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article examines the features of the transformation of the institutional environment of commercial aquaculture as an important prerequisite for

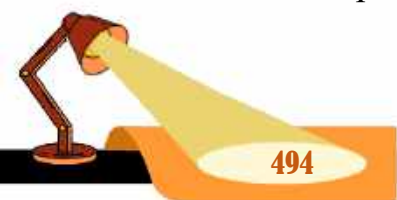
ensuring food security and achieving sustainable development goals. The relevance of the topic is due to the need to form an effective system of industry management in the context of global socio-economic and environmental challenges associated with the growth of the world population, increasing demand for food resources, climate change, depletion of natural reserves of aquatic bioresources and increased requirements for the environmental safety of production. It is determined that commercial aquaculture is one of the most promising sectors of the agro-food system, capable of ensuring stable production of high-quality protein products, contributing to the diversification of food sources and increasing the level of food independence of the state. The study found that the effectiveness of commercial aquaculture largely depends on the quality of the institutional environment, which includes the system of regulatory and legal regulation, organizational and economic mechanisms of state support, investment incentive instruments, mechanisms for controlling and monitoring the use of water resources, as well as forms of interaction between state bodies, business, scientific institutions and the public. It is substantiated that the transformation of the institutional environment should be aimed at increasing the transparency of regulatory procedures, harmonizing national legislation with international standards, developing digital management tools and creating favorable conditions for the implementation of innovative production technologies. An important direction of institutional modernization is to stimulate the innovative activity of commercial aquaculture entities. The introduction of modern water quality monitoring systems, automated production process management technologies, resource-efficient equipment and digital management platforms contributes to increasing farm productivity, reducing production costs and ensuring environmental safety. It has been established that the development of innovative infrastructure, support for scientific research and the formation of effective mechanisms for knowledge transfer create the prerequisites for accelerating the technological renewal of the industry and strengthening its competitive advantages. An increase in the production of aquaculture products contributes to expanding the population's access to high-quality sources of animal protein, reducing the dependence of the domestic market on food imports and increasing the resilience of the food system to external challenges. In addition, the development of the industry has a positive impact on the socio-economic state of the regions, ensures the creation of new jobs, stimulates the development of related economic activities and contributes to an increase in the level of well-being of the population. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the proposed approaches by state authorities, industry regulators, scientific institutions and business entities to improve the institutional environment of commercial aquaculture, develop industry development strategies, increase the efficiency of water resources management, stimulate innovative activity and strengthen the food security of the state.

Keywords: commercial aquaculture, institutional environment, food security, sustainable development, government regulation, innovation, aquatic bioresources, digitalization, management.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світової економіки забезпечення продовольчої безпеки та досягнення цілей сталого розвитку належать до пріоритетних завдань державної політики більшості країн світу. Зростання чисельності населення, зміни клімату, виснаження природних ресурсів, деградація водних екосистем і посилення глобальної конкуренції на продовольчих ринках зумовлюють необхідність пошуку нових джерел виробництва харчової продукції та підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток товарної аквакультури як перспективного сектору агропродовольчої системи, здатного забезпечити стабільне виробництво високоякісної білкової продукції, зменшити навантаження на природні запаси водних біоресурсів та сприяти зміцненню продовольчої незалежності держави. Товарна аквакультура сьогодні розглядається не лише як окремий вид господарської діяльності, а як важливий елемент системи забезпечення продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та формування екологічно орієнтованої моделі економічного зростання. Водночас ефективність функціонування галузі значною мірою залежить від якості інституційного середовища, яке визначає умови ведення господарської діяльності, механізми державного регулювання, рівень інвестиційної привабливості, можливості впровадження інновацій та ефективність використання природних ресурсів.

Незважаючи на наявний природно-ресурсний потенціал та значні перспективи розвитку товарної аквакультури, в Україні зберігається низка проблем інституційного характеру, що стримують розвиток галузі. До них належать недосконалість нормативно-правового забезпечення, складність дозвільних процедур, недостатній рівень державної підтримки, обмеженість інвестиційних ресурсів, недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, низький рівень цифровізації управлінських процесів та недостатня координація між суб'єктами ринку. Наявність зазначених проблем негативно впливає на конкурентоспроможність підприємств аквакультури, обмежує можливості модернізації виробництва та знижує ефективність реалізації потенціалу галузі. Особливої актуальності проблема трансформації інституційного середовища набуває в умовах євроінтеграційних процесів, необхідності адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, впровадження сучасних механізмів управління природними ресурсами та реалізації Цілей сталого розвитку. У зв'язку з цим виникає потреба в обґрунтуванні напрямів удосконалення інституційного забезпечення товарної аквакультури, визначенні ролі інституційних змін у підвищенні

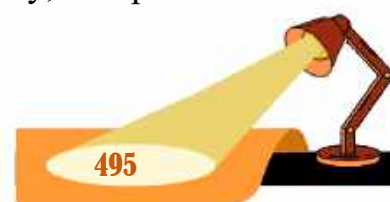
ефективності функціонування галузі та оцінці їх впливу на забезпечення продовольчої безпеки й сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аквакультури, її державного регулювання, інституційного забезпечення та ролі у формуванні продовольчої безпеки розглядалися у працях багатьох українських науковців. Значний внесок у дослідження проблем державного регулювання аквакультури зробила Н. М. Вдовенко[1-2], у працях якої обґрунтовано організаційно-економічні засади розвитку галузі, визначено особливості формування ринку продукції аквакультури та напрями удосконалення механізмів державної підтримки. Авторка акцентує увагу на необхідності поєднання економічних, правових та управлінських інструментів для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів аквакультури. Окремі питання сучасного стану та тенденцій розвитку рибництва в Україні досліджували А. М. Трофимчук, Н. Є. Гриневич, М. І. Трофимчук, К. Ю. Куновський, О. С. Бондар, О. В. Ткаченко та О. В. Савчук[1, 5]. У їхніх наукових працях розкрито виробничі, технологічні та економічні особливості функціонування рибного господарства, охарактеризовано проблеми використання ресурсного потенціалу та визначено перспективи підвищення ефективності розвитку аквакультури в умовах сучасних викликів. Питання функціонування ринку органічної продукції аквакультури у контексті інноваційної економіки висвітлювала К. В. Махиборода. Дослідниця звертає увагу на важливість екологізації виробництва, впровадження інноваційних технологій та розширення можливостей для сталого розвитку галузі. Наукові підходи цих авторів підтверджують, що аквакультура є не лише складовою агропродовольчого сектору, а й важливим інструментом забезпечення продовольчої безпеки, зайнятості населення та раціонального використання водних біоресурсів.

Аналіз наукових джерел свідчить, що, попри значну увагу до питань розвитку аквакультури, недостатньо дослідженими залишаються проблеми інституційних змін у цій сфері, їх впливу на сталий розвиток галузі та формування ефективної системи продовольчої безпеки. Саме це зумовлює необхідність подальшого наукового обґрунтування напрямів удосконалення інституційного середовища розвитку аквакультури в Україні.

Мета статті - Метою дослідження є обґрунтування ролі трансформації інституційного середовища товарної аквакультури у забезпеченні продовольчої безпеки та сталого розвитку, а також визначення ключових напрямів удосконалення механізмів державного регулювання та підтримки галузі..

Виклад основного матеріалу. Аквакультура є одним із найбільш динамічних секторів світового продовольчого господарства, що відіграє важливу роль у забезпеченні населення якісними харчовими ресурсами та зміцненні продовольчої безпеки. В умовах зростання чисельності населення світу, скорочення

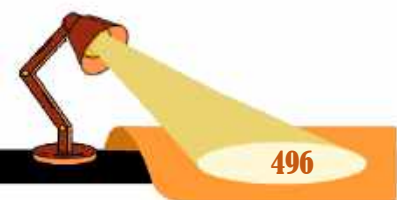

природних запасів водних біоресурсів, посилення впливу кліматичних змін та необхідності досягнення Цілей сталого розвитку актуалізується питання формування ефективного інституційного середовища функціонування галузі аквакультури. Саме інституційні зміни визначають можливості для модернізації виробництва, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Інституційне забезпечення розвитку аквакультури являє собою сукупність нормативно-правових, організаційно-економічних та управлінських механізмів, які регулюють діяльність суб'єктів ринку та формують умови для їх ефективного функціонування. До основних складових такого забезпечення належать законодавче регулювання, система державної підтримки, механізми контролю та моніторингу стану водних біоресурсів, інвестиційне стимулювання, екологічне управління та інститути взаємодії між державою, бізнесом і науковими установами (табл.1).

Таблиця 1. Основні складові інституційного забезпечення розвитку аквакультури

Складова інституційного забезпечення	Характеристика	Очікуваний результат
Законодавче регулювання	Формування нормативно-правової бази, що визначає порядок ведення діяльності у сфері аквакультури, використання водних ресурсів та дотримання екологічних стандартів	Створення прозорих умов функціонування ринку та підвищення правової визначеності
Система державної підтримки	Надання фінансової, організаційної та консультаційної підтримки суб'єктам аквакультури	Стимулювання розвитку галузі та підвищення її конкурентоспроможності
Механізми контролю та моніторингу стану водних біоресурсів	Здійснення нагляду за використанням водних ресурсів, оцінка екологічного стану водойм та дотримання природоохоронних вимог	Забезпечення раціонального використання водних біоресурсів та екологічної безпеки
Інвестиційне стимулювання	Створення сприятливих умов для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у галузь	Модернізація виробництва та впровадження інноваційних технологій
Екологічне управління	Реалізація заходів щодо збереження водних екосистем, біорізноманіття та мінімізації негативного впливу виробництва на довкілля	Забезпечення екологічної стійкості розвитку аквакультури
Інститути взаємодії між державою, бізнесом і науковими установами	Розвиток партнерства, обмін знаннями та координація спільних проєктів у сфері аквакультури	Підвищення ефективності управління та прискорення інноваційного розвитку галузі

Джерело: побудовано авторами

Важливим напрямом інституційних змін є удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність у сфері аквакультури. Ефективне правове забезпечення виступає основою формування стабільного та прогнозованого середовища для функціонування суб'єктів господарювання, сприяє підвищенню інвестиційної активності та забезпечує збалансований розвиток галузі. В умовах глобалізації економічних процесів та інтеграції України до європейського економічного простору особливої актуальності набуває необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами у сфері використання водних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення безпечності харчової продукції. Сучасні умови господарювання потребують створення прозорих механізмів доступу до водних об'єктів і ресурсів, спрощення процедур отримання дозвільної документації та мінімізації адміністративних бар'єрів для суб'єктів аквакультури. Важливого значення набуває цифровізація регуляторних процедур, яка дозволяє скоротити часові витрати на оформлення документів, підвищити рівень відкритості управлінських процесів та зменшити ризики корупційних проявів. Запровадження електронних реєстрів, автоматизованих систем моніторингу та цифрових платформ взаємодії між державними органами й суб'єктами господарювання сприяє підвищенню ефективності управління галуззю та покращенню якості прийняття управлінських рішень.

Особливу роль у процесі інституційної модернізації відіграє вдосконалення системи державного контролю та нагляду. Ефективні механізми моніторингу стану водних екосистем, контролю за використанням водних біоресурсів і дотриманням екологічних стандартів забезпечують раціональне природокористування та сприяють збереженню біорізноманіття. Водночас державне регулювання має бути орієнтоване не лише на контрольні функції, а й на створення стимулів для впровадження екологічно безпечних технологій виробництва, підвищення ресурсоефективності та розвитку інноваційної діяльності в аквакультурі[1].

Удосконалення нормативно-правового забезпечення також створює передумови для активізації інвестиційних процесів у галузі. Формування сприятливого інституційного середовища підвищує рівень довіри інвесторів, розширює можливості залучення внутрішнього та зовнішнього капіталу, стимулює реалізацію інноваційних проєктів і модернізацію виробничих потужностей. Це, своєю чергою, сприяє зростанню обсягів виробництва продукції аквакультури, підвищенню її конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках, а також забезпеченню продовольчої безпеки держави в довгостроковій перспективі.

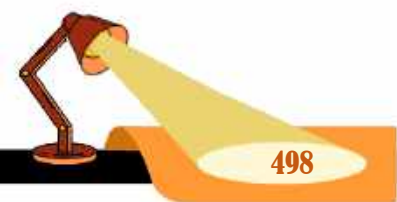

Суттєве значення для розвитку аквакультури має впровадження інноваційних технологій виробництва, які виступають одним із ключових чинників підвищення ефективності функціонування галузі та забезпечення її конкурентоспроможності в сучасних умовах господарювання. Стрімкий розвиток цифрових технологій, автоматизації виробничих процесів та інтелектуальних систем управління відкриває нові можливості для модернізації підприємств аквакультури та оптимізації використання природних і матеріальних ресурсів. Використання сучасних систем моніторингу якості води, автоматизованих засобів контролю виробничих процесів, цифрових платформ управління та ресурсозберігаючих технологій дозволяє підвищити продуктивність господарств, знизити виробничі витрати та мінімізувати негативний вплив на навколишнє природне середовище. Особливого значення набуває впровадження технологій дистанційного контролю параметрів водного середовища, які забезпечують оперативне отримання інформації про рівень кисню, температуру, кислотність та інші показники, що впливають на життєдіяльність водних організмів. Це дає можливість своєчасно реагувати на зміни виробничих умов та запобігати виникненню ризиків, пов'язаних із захворюваннями риби або погіршенням екологічного стану водойм.

Перспективним напрямом розвитку галузі є використання технологій штучного інтелекту та автоматизованих систем прийняття управлінських рішень. Такі інструменти дозволяють здійснювати прогнозування виробничих показників, оптимізувати режими годівлі, контролювати витрати кормів та енергоресурсів, а також підвищувати точність планування виробничої діяльності. У результаті досягається більш раціональне використання ресурсів та зростає економічна ефективність підприємств аквакультури.

Важливою складовою інноваційного розвитку є впровадження екологічно орієнтованих та ресурсоефективних технологій виробництва. Застосування замкнених систем водопостачання, біофільтраційних комплексів, енергоощадного обладнання та сучасних методів очищення води сприяє зменшенню антропогенного навантаження на водні екосистеми, скороченню споживання природних ресурсів та забезпеченню екологічної безпеки виробничих процесів. Такі підходи відповідають принципам циркулярної економіки та концепції сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних цілей (табл.2).

**Таблиця 2. Екологічно орієнтовані та ресурсоефективні технології в
аквакультурі та їх вплив на сталий розвиток**

Технологія	Характеристика	Екологічний ефект	Внесок у сталий розвиток
Замкнені системи водопостачання	Багаторазове використання води після її очищення та рециркуляції	Зменшення споживання водних ресурсів та скорочення скидів забруднених вод	Підвищення ресурсоефективності та екологічної безпеки виробництва
Біофільтраційні комплекси	Використання біологічних фільтрів для очищення води від органічних забруднень та продуктів життєдіяльності риби	Покращення якості водного середовища та зниження навантаження на екосистеми	Забезпечення екологічної стійкості аквакультурного виробництва
Енергоощадне обладнання	Застосування сучасних насосів, аераторів, систем освітлення та автоматизації з низьким енергоспоживанням	Скорочення споживання енергетичних ресурсів та викидів парникових газів	Підвищення економічної ефективності та екологічної відповідальності
Сучасні методи очищення води	Використання механічних, біологічних та ультрафіолетових систем очищення	Зниження рівня забруднення водойм та покращення санітарного стану водного середовища	Забезпечення екологічної безпеки та якості продукції
Автоматизовані системи моніторингу	Контроль параметрів води та виробничих процесів у режимі реального часу	Попередження екологічних ризиків та зниження втрат біоресурсів	Оптимізація управління ресурсами та підтримка сталого розвитку
Технології раціонального використання кормів	Автоматизоване дозування та контроль споживання кормів	Зменшення обсягів органічних відходів та забруднення водойм	Економія ресурсів і підвищення продуктивності виробництва

Джерело: побудовано авторами

Інституційні зміни повинні бути спрямовані на стимулювання інноваційної активності підприємств та розвиток партнерства між науковими установами, освітніми закладами, державними органами й виробниками. У сучасних умовах господарювання інновації виступають ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності галузі аквакультури, забезпечення її технологічного оновлення та адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища. Саме тому формування сприятливого інституційного середовища для створення, впровадження та поширення інновацій має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері розвитку аквакультури. Важливим елементом такого середовища є формування ефективної системи трансферу знань і технологій, яка

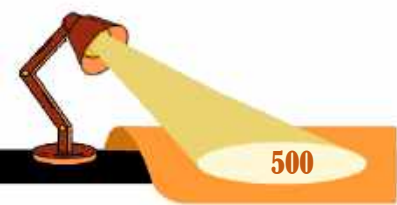

забезпечує взаємодію між науковою сферою та виробництвом. Активізація співпраці між науково-дослідними установами, закладами вищої освіти та суб'єктами господарювання сприяє впровадженню результатів наукових досліджень у практичну діяльність підприємств, скорочує терміни комерціалізації інновацій та підвищує ефективність використання наукового потенціалу країни. Особливого значення набуває створення спеціалізованих центрів трансферу технологій, консультаційних платформ та інформаційно-аналітичних мереж, які забезпечують доступ виробників до сучасних технологічних рішень і передового світового досвіду.

Вагому роль у процесі модернізації галузі відіграє підтримка наукових досліджень та інноваційних розробок у сфері аквакультури. Фінансування прикладних досліджень, спрямованих на вдосконалення технологій вирощування водних організмів, підвищення продуктивності виробництва, поліпшення якості продукції та зниження екологічного навантаження, створює передумови для формування інноваційної моделі розвитку галузі. Не менш важливим є стимулювання молодих науковців, розвиток міжнародної наукової співпраці та участь у спільних дослідницьких проєктах, що сприяє інтеграції національної науки у світовий науковий простір. Ефективним інструментом активізації інноваційної діяльності є розвиток інноваційних кластерів, які об'єднують підприємства, наукові установи, інвесторів, органи влади та інші зацікавлені сторони. Кластерний підхід сприяє концентрації ресурсів, поширенню знань, розвитку кооперації та формуванню сприятливих умов для реалізації спільних інноваційних проєктів. Завдяки кластерній взаємодії підвищується рівень технологічного розвитку підприємств, зростає їхня інвестиційна привабливість та посилюється конкурентоспроможність як на національному, так і на міжнародному рівнях[2].

Важливе значення має створення спеціалізованих програм фінансування інноваційних проєктів, які передбачають використання грантових механізмів, пільгового кредитування, податкових стимулів та інших фінансових інструментів підтримки. Наявність доступних джерел фінансування дозволяє підприємствам впроваджувати сучасні технології, модернізувати виробничу базу та реалізовувати перспективні інвестиційні проєкти. Особливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні фінансові організації та фонди підтримки інновацій, які забезпечують доступ до додаткових ресурсів і сприяють впровадженню кращих світових практик. Особливого значення набуває розвиток механізмів державно-приватного партнерства, які дозволяють об'єднати фінансові, наукові та організаційні ресурси для реалізації перспективних інноваційних рішень. Така співпраця сприяє підвищенню ефективності використання державних інвестицій, зниженню ризиків інноваційної діяльності та забезпеченню більш швидкого впровадження новітніх технологій у виробничу практику. Крім

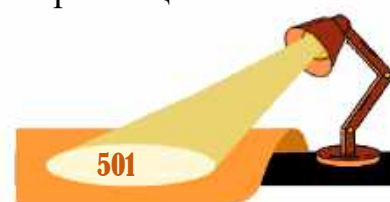

того, державно-приватне партнерство створює можливості для реалізації масштабних проєктів модернізації інфраструктури аквакультури, розвитку цифрових систем управління та впровадження екологічно безпечних технологій виробництва.

Одним із ключових результатів удосконалення інституційного середовища є зміцнення продовольчої безпеки держави. У сучасних умовах глобальної нестабільності, загострення геополітичних ризиків, змін клімату та зростання попиту на продовольчі ресурси особливого значення набуває забезпечення населення якісними та доступними продуктами харчування. Аквакультура розглядається як один із найбільш перспективних секторів продовольчої системи, здатний забезпечити стабільне виробництво цінної білкової продукції та знизити навантаження на природні запаси водних біоресурсів. Збільшення обсягів виробництва продукції аквакультури сприяє розширенню пропозиції високоякісних джерел тваринного білка, підвищенню доступності продовольства для населення та зменшенню залежності внутрішнього ринку від імпортової продукції. Риба та інші об'єкти аквакультури є важливими джерелами білків, поліненасичених жирних кислот, вітамінів і мікроелементів, необхідних для забезпечення збалансованого харчування населення. У зв'язку з цим розвиток галузі має не лише економічне, а й соціальне значення, сприяючи покращенню продовольчого забезпечення та підвищенню якості життя населення.

Перевагою аквакультури є її здатність забезпечувати відносно стабільне виробництво продукції незалежно від сезонних коливань та обмежень, характерних для промислового рибальства. Завдяки використанню сучасних технологій вирощування водних організмів створюються можливості для прогнозованого нарощування обсягів виробництва, підвищення продуктивності господарств та формування надійної продовольчої бази для внутрішнього ринку. Це особливо важливо в умовах необхідності зміцнення продовольчої незалежності держави та підвищення стійкості національної економіки до зовнішніх викликів. Крім того, розвиток аквакультури створює нові робочі місця, стимулює економічну активність у регіонах та сприяє підвищенню рівня добробуту населення. Розширення виробничої діяльності у сфері аквакультури активізує розвиток суміжних галузей, зокрема кормовиробництва, логістики, переробки, торгівлі та науково-технологічного супроводу виробництва. Це сприяє диверсифікації економічної структури регіонів, збільшенню податкових надходжень до місцевих бюджетів та зміцненню соціально-економічної стійкості територій[4].

У контексті забезпечення сталого розвитку особливого значення набуває екологічна складова інституційних змін. Сучасні підходи до розвитку аквакультури передбачають необхідність гармонійного поєднання економічних інтересів із завданнями охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Раціональне використання водних ресурсів, впровадження екологічно безпечних технологій виробництва та

ефективний контроль за станом водних екосистем сприяють збереженню біорізноманіття та підтриманню екологічної рівноваги. Особливого значення набуває впровадження ресурсоефективних технологій, які дозволяють мінімізувати використання води, енергії та інших ресурсів, одночасно забезпечуючи високий рівень продуктивності виробництва. Використання замкнених систем водопостачання, біологічних методів очищення води, цифрових систем моніторингу та автоматизованого управління виробничими процесами сприяє скороченню негативного впливу на довкілля та забезпечує відповідність виробництва принципам екологічної відповідальності. Важливим напрямом інституційних перетворень є посилення екологічного контролю та розвиток механізмів екологічного моніторингу. Формування ефективної системи спостереження за станом водних об'єктів дозволяє своєчасно виявляти потенційні екологічні загрози, запобігати деградації водних екосистем та забезпечувати раціональне використання природних ресурсів. Це створює передумови для довгострокового функціонування галузі без порушення природної рівноваги. Саме поєднання економічних, соціальних та екологічних пріоритетів дозволяє сформувати стійку модель розвитку аквакультури, орієнтовану на довгострокові результати. Така модель забезпечує не лише зростання обсягів виробництва та економічної ефективності галузі, а й сприяє підвищенню рівня продовольчої безпеки, розвитку сільських і прибережних територій, збереженню природного середовища та реалізації Цілей сталого розвитку. У цьому контексті інституційні зміни виступають важливим інструментом формування сучасної системи управління аквакультурою, здатної забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом та екологічною стійкістю.

Висновки. Інституційні зміни є одним із ключових чинників розвитку аквакультури та важливою передумовою забезпечення продовольчої безпеки й досягнення цілей сталого розвитку. В умовах глобальних викликів, пов'язаних зі зростанням попиту на продовольство, виснаженням природних ресурсів, змінами клімату та необхідністю підвищення ефективності використання водних біоресурсів, особливого значення набуває формування сучасного інституційного середовища, здатного забезпечити стабільний розвиток галузі. Ефективність функціонування аквакультури значною мірою залежить від якості нормативно-правового регулювання, рівня державної підтримки, дієвості механізмів контролю та моніторингу, інвестиційного забезпечення, розвитку інноваційної діяльності та взаємодії між державою, бізнесом і науковими установами. Встановлено, що удосконалення інституційних механізмів сприяє підвищенню інвестиційної привабливості галузі, активізації впровадження сучасних технологій виробництва, покращенню управління водними ресурсами та зростанню конкурентоспроможності суб'єктів аквакультури. Розвиток аквакультури сприяє збільшенню виробництва високоякісної білкової продукції, розширенню

продовольчої пропозиції на внутрішньому ринку, зменшенню імпортозалежності та зміцненню продовольчої безпеки держави. Водночас галузь виконує важливу соціально-економічну функцію, забезпечуючи створення нових робочих місць, розвиток регіональної економіки та підвищення добробуту населення. Важливою умовою сталого розвитку аквакультури є впровадження інноваційних, екологічно орієнтованих та ресурсоефективних технологій, які забезпечують раціональне використання природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та збереження біорізноманіття водних екосистем. Поєднання економічних, соціальних та екологічних складових розвитку створює передумови для формування довгострокової моделі функціонування галузі, що відповідає сучасним принципам сталого розвитку.

Література:

1. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: монографія. Київ: Вітас ЛТД, 2013. 464 с.
2. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: пріоритети та реалії // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 8. С. 105–107.
3. Кваша С. М., Вдовенко Н. М. Наукові засади державного регулювання розвитку аквакультури штучних водойм // Економіка та держава. 2011. № 11. С. 12–16.
4. Красноручський О., Маренич Т., Прусова Г. Співвідношення економічних категорій «потенціал підприємства», «ресурсний потенціал», «виробничий потенціал» та «економічний потенціал». Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. № 2. С. 113 – 121.
5. Трофимчук А. М., Гриневич Н. Є., Трофимчук М. І., Куновський Ю. В., Бондар О. С., Ткаченко О. В., Савчук О. В. Сучасний стан і тенденції розвитку рибництва в Україні та світі // Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. 2021. № 2. С. 123–133. DOI: 10.33245/2310-9289-2021-166-2-123-133.

References:

1. Vdovenko, N.M. (2013), *Derzhavne rehulyuvannya rozvytku akvakul'tury v Ukrayini* [State regulation of aquaculture development in Ukraine], Vitas LTD, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
2. Vdovenko, N.M. (2012), “*Derzhavne rehulyuvannya rozvytku akvakul'tury v Ukrayini: priorytety ta realiyi*” [State regulation of aquaculture development in Ukraine: priorities and realities], *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 8, pp. 105–107 [in Ukrainian].
3. Kvasha, S.M. and Vdovenko, N.M. (2011), “*Naukovi zasady derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku akvakul'tury shtuchnykh vodoym*” [Scientific principles of state regulation of aquaculture development in artificial reservoirs], *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 12–16 [in Ukrainian].
4. Krasnorutskyi, O. Marenich, T. and Prusova, G. (2024), “Correlation of economic categories "enterprise potential", "resource potential", "production potential" and "economic potential"”, *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky*, no. 2, pp. 113 - 121.
5. Trofymchuk, A.M., Hrynevych, N.Ye., Trofymchuk, M.I., Kunovskyi, Yu.V., Bondar, O.S., Tkachenko, O.V. and Savchuk, O.V. (2021), “*Suchasnyy stan i tendentsiyi rozvytku rybnystva v Ukrayini ta sviti*” [Current state and development trends of fish farming in Ukraine and the world], *Tekhnolohiya vyrobnytstva i pererobky produktsiyi tvarynnystva*, no. 2, pp. 123–133. DOI: 10.33245/2310-9289-2021-166-2-123-133 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 13.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.05.2026

